

SARSABIL, SPARJA (ASPARANGUS) O'SIMLIGINING BIOLOGIK O'RGANILISHI

Hasanova Sevara Tursunqulovna

Toshkent Davlat Agrar universiteti Samarqand fililali, tayanch doktoranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Sarsabil o'simligi, uni o'stirish texnologiyasi, xususiyatlari, urug'dan ko'paytish texnologiyasi, parvarilishi, sug'orish va shu kabi boshqa ko'plab ma'lumotlar tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: quruq klimatli regionlarda, sporalar, substrat, Birinchi nihollar, dorivor sarsabil (sparja), uy sharoitida faqat manzarali o'simlik sifatida, sarsabil pashshasi, barg qo'ng'izi, shiralar, oranjereya tripslari...

ANNOTATION

In this article, the Sarsabil plant, its cultivation technology, characteristics, seed propagation technology, care, irrigation and many other such information are researched.

Keywords: in dry climate regions, spores, substrate, first sprouts, medicinal sarsabil (asparagus), domestic only as an ornamental plant, sarsabil fly, leaf beetle, aphids, orangery thrips...

АННОТАЦИЯ

В данной статье исследуется растение Сарсабиль, технология его выращивания, характеристики, технология размножения семенами, уход, полив и много другой подобной информации.

Ключевые слова: в районах с засушливым климатом, споры, субстрат, первые всходы, сарсабил лекарственный (спаржа), окультуренный только как декоративное растение, сарсабилловая муха, листоед, тля, оранжерейный трипс...

KIRISH

Sarsabil o'simligi, ikkinchi nomi asparagus, lolaguldoshlar oilasiga mansub o'simlik hisoblanadi. Ushbu turkum 200 xil o'simlik turlarini o'z ichiga oladi. Tabiatda quruq klimatli regionlarda uchrab turadi. Eng mashg'ur va keng ko'llaniladigan turlaridan- dorivor sarsabil (sparja) hisoblanadi. Ushbu turkum vakillari o'tloq va yarim butalardan tashkil topib, ularning ildizpoyalari kuchli rivojlangan bo'lib, novdalari shoxlangan ko'rtakli. Faqatgina ayrim sarsabilning (sparja) turlarida novdalarining tepa qismi oziqbob, parxeshli bo'lib hisoblanadi. Bularga aynan popukli, dorivor va kaltabarglilar turlari kiradi. Sarsabil eng qimmatbaho, shirin va foydali ekinlar qatoriga kiradi.

O'stirish texnologiyasi.

1. Ekish. O'rug'larni ko'chat yetishtirish uchun ekishni aprel oyining o'rtalaridan boshlaydi. Tayyor ko'chatlarni iyun oylarining birinchi kunlaridan ochiq maydonga ko'chirib ekadi.
2. Yorug'lik. O'sish joyi yorug', quyosh nurlari tushib turadigan, ochiq dala bo'lishi kerak.
3. Grunt. Tuprog'i qo'moqli, oziqaga boy va unumli bo'lishi kerak.
4. Sug'orish. Sarsabil ekilganidan so'ng birinchi 10 kunligida suv mo'l va tez-tez berilishi shart. Yoz jazirama kelsa har kuni so'g'orish lozim, chunki tuproq nam bo'lib turishi kerak.
5. O'g'itlash. Ko'chatlar ochiq maydonga ekilganidan so'ng, 7-10 kundan keyin go'ngli atala eritmasi bilan oziqlantiriladi, 20 kundan keyin yana parranda axlati (1:10) nisbatda, sovuqlar tushishidan oldin esa – to'liq mineral o'g'itlar bilan oziqlantiriladi.

6. Ko'paytirilishi. Generativ (urug'idan)
7. Zararkunandalari. Sarsabil pashshasi, barg ko'ng'izi, shiralar, qalqondorlar, oranjereya tripslari
8. Kasalliklari. Ildiz va ko'l chirishlari, zang kasalliklari, fomez, serkosporoz.

MUHOKAMA VA TADQIQOTLAR NATIJASI

O'ziga xos xususiyatlari.

Sabzavot sarsabil ko'p yillik o'simlik bo'lib hisoblanadi. Ildizpoyasi kuchli rivojlangan, ko'rtaklari tarqalib ketgan. Shoxlarida ko'plab ignasimon novdalari bor xammasi bir tuplamga yig'ilgan, ular chala rivojlangan pilakchalari yoki tikansimon, mayda barg plastinalaridan o'sib chiqib, ularning asosida qattiq shoxchalar (sporalar) hosil qiladi. Mayda gulchalari yakka o'sib chiqishi mumkin yoki qalqonsimon, panjasimon shakllarida bo'ladi. Bularning xammasi barg multiqlaridan o'sib chiqadi. Mevasi- rezavor meva, ichida bitta yoki bir nechta urug'i bo'ladi, pusti qalin qoplangan, to'k rangda. Istyemol uchun faqatgina yosh novdalar terib olinadi. Sarsabil ekinining poyasidagi ko'rtaklardan barglar yozila boshlaganidan keyin, ularni istyemol qilib bo'lmaydi, chunki ular qattiqlashadi. Butalar meva tugish davrining avjida, bir sezonda 9-12 tagacha poyalar berishi mumkin, bu poyalar miqdori to'liq ikki porsiya garnirga yetarli bo'lib hisoblanadi. Shuningdek, bu o'simlikning hosildorligi yuqori bo'lmaydi, lekin bu sabzavot ekini juda qimmatbaho maxsulot hisoblanadi.

Sarsabilning urug'idan ko'paytirilishi.

Sarsabilni urug'idan ko'paytirmoqchi bo'lganimizda uning ko'chatlarining unib chiqishini o'zoq vaqt kushimizga to'g'ri keladi. Shuning uchun xam bu madaniy o'simlikni ko'chatlardan ko'paytirish tavsiya etiladi. Urug'larga ekish oldi ishlov berilishi kerak, aynan ekish vaqti oldida. Buning uchun 3-4 kun iliq suvda urug'larni ivitib olamiz, suvini kuniga 2 marotaba almashtirib turish kerak. Shishib qolgan ekiladigan urug'lar namlangan mato ustiga yoyib qo'yiladi va ularning nishi paydo bo'lguncha saqlanadi. Nishlari 0,1-0,3 sm ga yetganida urug'lar ekiladi. Bunda yanik yoki 100-200 ml hajmli mayda tuvakchalarga ekiladi. Tuvakchalarni substrat bilan to'ldiramiz. Uning tarkibida dala tuprog'i, chirigan go'ng, qum va torf (1:1:2:1) nisbatda. Yaniklarga oralig'ini 60 millimetr qilib ekib chiqiladi. Urug'lar 0,15- 0,2 sm chuqurlikda ekiladi va ekilganidan so'ng quyosh tushib turadigan joyga o'tkaziladi, xona harorati issiq bo'lishi lozim (25⁰ S). Har kuni suvni qo'yib turish lozim. Parvarish ishlari to'g'ri olib borilsa, birinchi ko'chatchalar 1-1,5 xaftada ko'rinib chiqadilar. Birinchi nixollar paydo bo'lganidan ularning ustidan yuqa qavatda torf sepilib qo'yiladi. Yarim oydan so'ng ko'chatlarni oziqlantirishimiz kerak bo'ladi. Buning uchun kompleks mineral o'g'itlarning ko'chsiz eritmasidan foydalanishimiz mumkin bo'ladi. Sarsabil ko'chatlari bitta umumiy yanikka ekilgan bo'lsa, ularni pikirovka qilish kerak bo'ladi. Ko'chatlarning bo'yi 15 sm yetkanida, ularni hajmi kattaroq idishlarga kuchirib olishimiz kerak bo'ladi, bunda oraliq masofasi 10 sm bo'lishi kerak. Ekish oldi ildizlarni kaltalashtiramiz. Pikirovka o'tkazilganidan bir necha kundan keyin sarsabilni (sparja) oziqlantirish kerak bo'ladi. Yana 7 kundan keyin

butalarni chiniqtirishni boshlaymiz va o'simligimiz kecha-kunduz ko'chada turishga moslashganidan keyin uni ochiq maydonga o'tkazishimiz mumkin bo'ladi.

O'y sharoitida o'stirilishi.

O'y sharoitida bu o'simlikning faqat ko'chatlari o'stiriladi va keyin ochiq dalaga ekiladi. Bu kimmatbaho istyemol o'simligining ildizlari kuchli va uzun bo'lganligi uchun ularni uy sharoitida o'stirish juda qiyin. Uy sharoitida faqat manzarali o'simlik sifatida o'stirishimiz mumkin, sabzavot ekini sifatida sarsabilni faqat ochiq dalada o'stiramiz.

Ochiq dalaga sarsabilni ekish.

Sarsabil ko'chatlari ochiq dalaga iyunni birinchi o'n kunligida ekiladi. Yaxshi hosildorlikni olish uchun ko'chatlarni quyosh nuri tushib turadigan, shamol tegmaydigan, himoya qilib turadigan devor oldiga yaqin joylashgan maydonlar tanlanadi. Tuproqdagi suvning turg'unligi o'simlikka salbiy ta'sir ko'rsatkanligi sababli, sarsabil ko'chatlarini yer ostki suvlar sathi yaqin joylashgan maydonlarga ekish tavsiya etilmaydi. Shuning uchun maydonni extiyotkorlik bilan tanlash kerak, chunki sarsabilni bitta joyda 20-25 yil o'stirishimiz mumkin.

Sarsabilni o'stirish uchun ozuqaga boy bo'lgan, qumoqli tuproqlar qo'lay. Yerni ekishga tayyorlash kuzda boshlanishi kerak. Uning uchun maydonni begona o'tlardan tozalab, yerni 0,4-0,5 m xaydash kerak va 70 gr superfosfat, 15-20 kg kompost, 40 gr kaliy sulfatni bir kvadrat metr hisobida qo'llash tavsiya etiladi.

Ochiq dalaga ekish qoidalari.

Ko'chatlarni ekishdan oldin tayyor maydonlarda ekish chuqurlari qazilib chiqiladi. Ekish chuqurligi 30 sm, eni 40 sm da tayyorlanadi, o'simliklar orasi 1 metr bo'lishi kerak. Chukurning tubidan yana 15-20 sm kovlanib olib, ichiga yumshoq, donador tuproq solinadi va tuldirliladi tepacha qilinib. Shu tepaning ustiga ko'chatning ildizlarini joylashtirib qo'yyamiz, unda ildizlar dastlab 30-40 mm gacha kalta qilib kesiladi. Chuqur tuproq bilan tuldirlilib ko'chatlarning ildizlari ko'milib, atroflari yaxshilab zichlanib suv ko'yiladi. Suvni o'ziga tortkanidan keyin ustidan mulchalab ko'yish kerak (quruq tuproq).

Sarsabilning parvarishi Sarsabil injik o'simliklardan emas. Uning parvarish ishlari boshqa sabzavot ekinlarinikiga uxshash. Uni vaqtda so'g'orish, chopish, o'g'itlash va butalar qatorlar orasini yumshatib chiqish kerak. Tuproqni 60-80 ml chuqurlikda yumshatish kerak, ildizlariga shikast yetkazmasdan. Qatorlar orasiga birinchi va ikkinchi yillarda yashil ekinlar ekish tavsiya qilinadi.

Sugʻorilishi

Koʻchatlar ochiq maydonga oʻtkazilganlaridan keyin ularni moʻl va tez-tez sugʻorib turishimiz kerak. Keyinchalik sugʻoriladigan suv hajmi kamaytirilib boradi hamda sugʻorish soni ham kisqaradi. Uzoq muddatli qoʻrgʻoqchilikda oʻsimliklarimizni har kuni sugʻorib turishimiz shart, daladagi tuproqlarimiz doimo nam boʻlib turishlari kerak, aks xolda sarsabilning poyalari kattik tolali boʻlib ketadi va taʼmi achchiqlashadi

Zararkunandalari. Bu ekin zararkunandalarga xam chidamliligi bilan ajralib turadi, lekin uning butalarida: sarsabil pashshasi, barg qoʻngʻizi, shiralar, oranjereya tripslari, qalqondorlar zarar yetkazadilar.

Sarsabil pashshasi. Bu jigʻarrangli, boshi sariq, moʻylovli, kichik zararkunanda. Sarsabil oʻsimligining poyalari bilan oziqlanadi, pashshasi poyalarning ichini kemirib koʻp, mayda yoʻlakchalar paydo qiladi, natijada poyalar qiysayib, soʻlib qoladi va nobud boʻladi.

Rasm. Sarsabil pashshasi

Sarsabil barg qoʻngʻizi. Bu zararkunanda Gʻarbiy Yevropadan sarsabil oʻsimligi bilan birga kirib kelgan. Bu qoʻngʻiz toʻq-koʻk rangda, orqa tomonida esa qizil rang tanasini aylanib oʻtgan belbogʻi mavjud. Barg qoʻngʻizi sarsabilning gullari, mevalari va yashil oʻtlari bilan oziqlanadi. U bahorda uygʻonadi lekin eng yuqori zararkunandalar soni yozning oʻrtalarida koʻzatiladi.

Rasm. Sarsabil barg qo'ng'izi

Himoya qilish chora-tadbirlari

Zararkunanda va kasalliklarini oldini olish maqsadda bahorda va kuzda butalarga bordos suyukligi tayyorlanib ishlov berilishi kerak, yoki boshqa fungusid preparati masalan: Topaz, Fitosporin, Topsin-M lar bilan ishlov beriladi. Zararkunandalarning belgilari namoyon bo'lganidan to'g'ridan-to'g'ri o'simlikni kmyoviy usul bilan dorilash kerak bo'ladi. Dalalarda muntazam ravishda tekshiruv monitoring o'tkazib turish kerak, begona o'tlarga qarshi chora-tadbirlarni olib borish kerak. Daladan qo'rib qolgan, nobud bo'lgan o'simliklarni chiqarib tashlab yoqib yuborish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. K.Xojimatov, K.Xaydarov „O'zbekiston O'simliklari”(Toshkent1992
2. A.Xamidov „O'simliklar geografiyasi va botanikasi (Toshkent 1984.
3. Hojimatov Q. Olloyorov M. „O'zbekiston shifobaxsh O'simliklari va ularni muhofaza etish” (Toshkent 1988).
4. Tursunov.X.T, RaxmonovT.U. „Ekolgiya “ (Toshkent 2006.- Yil).
5. X.K. Xaydarov. “Botanika fanidan o'quv dala amaliyoti uchun,, (Toshkent 2015)
6. A.Soliev. „Uzbekiston geografiyasi” (Toshkent 2014)
7. A.X.Xamidov va boshqalar , O'zbekiston o'simliklarini Aniqlagichi” (Toshkent 1987)
8. K.Z.Zokirov „O'rta Osiyo o'simlik oilalarini aniqlagichi” (Toshkent. 1963)
9. K.Z.Zokirov va boshqalar Botanikadan ruscha-o'zbekcha Entsiklopedik lug'at (Toshkent. 1973.)

